

*St. Jankaitis*

Birželio 1917 m.

№ 6 (64).

*ATETIS*



# Turinys.

---

|                                                                                             |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| I. PR. DOVYDAITIS: Istorijos mokslo įžanga.                                                 | 161 |
| II. A. J.: Iš vysk. M. Valančiaus santikių su<br>vokiečių filologais . . . . .              | 169 |
| III. VYTAS: Žibutė . . . . .                                                                | 173 |
| IV. V. AK—TIS: Lakštingala. (Eilės). . . . .                                                | 374 |
| V. J. RUŠKYS: Tomas Akviniškis . . . . .                                                    | 175 |
| VI. T. A.: Teodoras Haas'as. . . . .                                                        | 181 |
| VII A—TIS: Matematikos terminologija, vartojama<br>Kauno Lietuviškoje Gimnazijoje . . . . . | 184 |
| VIII. Redakcijos atsakai. . . . .                                                           | 192 |





~ BIRŽELIO 1917 METŲ. ~

T. VI.

ATEITIS.

№ 6.

## Istorijos mokslo įžanga.

„Ateities“ 4-me n-jė A. Kuroniečio (103--113 psl.) straipsnyje jau esame davę aplamą krikščioniškai - filosofiską pažvalgą į istoriją. Kad skaitytojai dar geriau suprastu istorijos esybę, dedame dabar čion šią „istorijos mokslo įžangą“.

*Red.*

### Į Ž A N G A.

**§ 1. Istorija ir jos mokslas.** Žodis „istorija“ dažnai nugirstamas ir kasdienėje mūsų kalboje, kame juo vadinama kiekviens bent kiek nepaprastesnis mūsų kasdieninio gyvenimo atsitikimas, kaip kada ir pasakojimas apie tokį atsitikimą. Tačiau taip kalbant, žodis „istorija“ vartojama neteisingai. Tikrai sakant, istorija tai išpasakojimas ir išaiškinimas praeitojo žmonių gyvenimo įvyksnių tam tikrame sąryšyje. Kokių būdu tai padaryti, — kaip ir iš kur gauti reikalingų žinių, kaip jas sudoroti bei kokiam sąryšyje išaiškinti — mokina istorijos mokslas.

Graikiškosios kalbos žodis *ιστορία* (historia) reiškia „teiravimosi“, „tyrinėjimas“, taip-pat „patirta, ištirta žinia“, kaip ir tos žinios „išdėstymas, išpasakojimas“. Čia turėta omenėje tiksliai žmonių, ne keno kito, praeitojo gyvenimo tyrinėjimas, aiškinimas bei pasakojimas. Tačiau dabar kalbama ir apie gyvulių, augalų, žemės ir net žvaigždėto dangaus istoriją, turint omenėje tų paties praeities tyrinėjimas bei aiškinimas. Bet imant žodis „istorija“ tam tikro mokslo, „istorijos mokslo“ prasmėje jis suprantama išimtinai tiksliai žmonių gyvenimo eigos susekimas, išdėstymas ir išaiškinimas, kaip visa žmonija,



arba kuri jos dalis, nuo savo gyvavimo pradžios pasiekė dabartinių laikų ir kokiais keliais savo gyvenime atsivarė lig dabartinio stovio. Žmogus gi kaip sutvėrimas turįs be kuno dar protingą dvasią ir visus savo kuno ir dvasios reikalus galįs patenkinti tiktai gyvendamas draugystėje su kitais žmonėmis, mokslui yra fiziškoji, psichiškoji ir socialė esybė. Šios žmogaus kokybės ir vado-vauja jo veikimui, kuriame vieni įvyksniai visuomet esti prie-žastis kitų, paskesnieji visuomet esti susirišę su pirmesniaisiais. Šis apsiereiškimas moksle vadinama priežastingumu. Pagalios žmonių gyvenimo eiga pradėjus nuo jų pirmųkščio stovio lig dabartinio — vadinama žmonių gyvenimo evolu-cija. Tokiu budu istorijos mokslas psichiškai fiziškame priežastingumo sąrišyje tyri-nėja bei išdėsto faktus evoliucijos veikimo žmonių, kaip socialių esybių.

**§ 2. Istorijos versmės.** Žinių praeitajam žmonių gyvenimui tyrinėti istorijos mokslas gauna surasdamas ir sudorodamas tuos įvairių įvairiausių praeitojo žmonių gyvenimo palaikus, kurie tik dera tam gyvenimui pažinti. Visa toji visokeriopa medega, iš kurios istorijos mokslas semia sau reikalingų žinių, vadinama istorijos versmėmis.

Tokiomis versmėmis esti: tiesioginiai paties istorininko bei jo vienlaikių pastebėjimai ir atsiminimai, senesniųjų ir seniausiųjų laikų pranešimai arba padavimai, pasiekusieji istorininko laikų jau eidami iš lupų į lupas, kaip istoriškos dainos, pasakos, mytai, legendos, anekdotai, patarlės, priežodžiai, jau budami surašyti kaip istoriški parašai, metraščiai, kronikos, bijografijos, memuarai, žinios laikraščiuose, knygoose, lapeliuose, laiškuose, bylų aktuose, teisių raštuose ir k., pagalios įvairios rūšies išlikusieji nuo sunykimo praeitojo žmonių gyvenimo daiktų likučiai, kaip paminklai, paveikslai, stulpai, trobesiai, karstai, pinigai ir medaliai su parašais ant jų, taip pat žmogaus kalbos ir jo kuno likučiai, jo gyventosios buklės su visomis įtaisomis, ginklai, įnagiai, namų padariniai, indai su piešiniais ant jų, papuošalai, maisto atmatos, kapai su įkapėmis, lavonų laidojimo budas ir k.

**3. Istorijos talkamoksliai.** Sudoroti visą tą įvairią medegą, tinkamą praeitajam žmonių gyvenimui pažinti, istorijos mokslui padeda eilė savarankių mokslų, kuriais yra filologija (kalbų mokslas), paleografija (senovės rašto



mokslas) su epigrafika (parašų kalbos mokslas), diplomatika (dokumentų mokslas), sfragistika (antspaudų mokslas), numizmatika (pinigų mokslas) su metrologija (saikų ir mastų mokslas), genealogija (giminystos tyrinėjimo mokslas), heraldika (herbų mokslas), chronologija (laiko skaitliavimo mokslas), geografija. Beto istorininkui labai svarbu ir teologija, ir filosofija, ir gamtos mokslai, kaip šit antropogeografija (mokslas apie gyvenamosios vietos įtaką į žmones ir jų santykius) ir antropologija (bendras žmogaus mokslas). Īmdami pagalbos iš istorijos taip-pat duoda jai padedamųjų žinių ir sociologija, ir ekonomija, ir politika, ir statistika.

**§ 4. Istorijos ir priešistorijos gadinė.** Iš visos medegos, tinkamos praeitajam žmonių gyvenimui nušviesti, daugiausia šviesos teikia įvairūs raštiniai pranešimai, vadinamieji dar raštiniais istorijos paminklais. Taip, mūsų gyvenamajam ir neseniai prieš mus buvusiam laikui nušviešti ypatingai tinka spauda—knygos, laikraščiai, lapeliai. Dar ankščiau, nemokėjus žmonėms knygų ir laikraščių spausdinti, — ranka rašyti raštai ant pergamento, papyro, o dar ankščiau—išraižyti ant molinių plytelių, šukių, kaulų, iškalti ant akmens rašto ženklai. Daugelis ženklų tojo gilios senovės rašto, visiškai kitoniško kaip musiškis šiandieninis raštas, ilgą laiką buvo nesuprantami, kiti vos tik dabar tepradedami įskaityti. Tečiau kartą išmokus tie rašto ženklai ir jų kalba suprasti, tie visi iškapoti akmens, visos išrėžytos šukės ir plytgaliai tarsi iš numirėlių atsikėlusieji patį anos gadinės žmonės aiškiai pasakoja mums apie anųjų tolymųjų laikų gyvenimą, kaip kad apie dabartinį gyvenimą pasakoja knygos, laikraščiai ir kitoki spausdiniai, kuriuose dabartinis gyvenimas atsispindi. Visa ši gadinė—nuo dabartinių laikų ir kol siekia toki ar kitoki raštženkliai, raštiniai paminklai—skaitoma istorijos gadyne.

Bet prieš šią artimesniąją mums gadinę buta dar tolimesnės ir daug ilgesnės, iš kurios nepaliko jokių raštženklių jau delto, kad tuomet žmonių dar nebuvo mokėta rašto, jau kad tie ženklai bus dingę nepasiekdami mūsų laikų. Bet kad ir toje tolimoje gadinėje jau tikrai gyventa ant žemės žmogaus, tikro žmogaus, tai aiškiai rodo



užtinkami žemėje žmogaus kuno likučiai, ir dar daugiau jo dvasios liudytojai įvairių padarinių pavidale. Sie d a i k t a ž e n k l i a i lyginant juos su minėtaisiais rašt-ženkliais yra lyg nebyliai prieš kalbančiuosius žmones. Vienok, kaip išmokus susikalbėti ir iš nebylio daug galima iškvosti, taip ir mokytiems senobininkams (archaio-logams) išmokus anųjų daiktženklių kalba suprasti, daug ir iš jų patirta apie tolaikinių žmonių gyvenimą. Visi ši tolimesnėji nuo mūsų g a d y n ė, iš kurios ne b l i k ė j o k i ū r a š t ž e n k l i ū s u v a r d a i s b e i m e t s k a i t l i a i s laikoma priešistorijos g a d y n e, o t a g a d y n ė gyvenusis žmogus—priešistoriškuoju.

Priešistoriškosios gadyinės tyrinėjimas taip-pat istorijos mokslo uždavinys. Tečiau kadangi tam tyrinėjimui reikalingos tam tikros žinios ir tyrinėjimo budai (metodai), ir jis artimiausiai jungiasi su geologija, paleontologija, etnologija, etnografja, biologija ir kitais gamtos mokslais, tai jis nuo istorijos atsiskyrė kaip savarankis priešistorijos m o k s l a s.

**§ 5. Žmonių suskirstymas.** Pirmiaus, kai-keno dar ir dabar, daromas visų žmonių suskirstymas penkiomis grupėmis (rasėmis)—baltąja arba kaukaziškąja (europėnai), geltonąja (mongolai), juodbruve (malajėnai), raudonąja (indijonai) ir juodąja (juododžiai)—netinkamas. Visų, taip istorijos, taip priešistorijos gadyinėje gyvenusiųjų žmonių tinkamesnis skirstymas t r i m i s grupėmis, butent:

1-ji š i a u r i n ė š v i e s o d ė Azijos-Europos grupė, kurion priskirtina kulturingosios Europos ir Azijos tautos, paskui indijonai, kurių seniausieji protėviai bus atsikėlę Amerikon per Beringo sąsiaurą, ir priešistoriškoji Europos cro-magnon'inė rasė.

2-ji p i e t i n ė t a m s o d ė Afrikos - Australijos grupė, kurion priskirtina atsilikusieji kulturoje Pietinės Afrikos gyventotai hotentotai su bušmėnais, Australijos juododžiai su giminingaisiais jiems juodaisiais polynezėnais ir priešistoriškoji Europos neandertal'inė rasė.

3-jon, užimančion vidurį tarp šiuodviejų ir įtikima atsiradusion šiedviem susimaišius, priskirtina šiaurinės Afrikos gyventojai nubiai, bantai, tamsodžiai pirmykščiai



Indijos gyventojai dravidai, malajėnai, šviesjuodbruviai polynezėnai ir priešistoriškoji Europos grimaldi'nė rasė.

**§ 6. „Istoriškosios“ ir „neistoriškosios“ tautos.** Kiekviena tauta turi savo praeitį, vadinasi ir savo istoriją. Vadinamųjų „neistoriškujų“ tautų, t. y. tokių, kurios neturėtų savo istorijos, nėra. Visos žemės tautos, kur ir kaip jos begyventu, turi savo istoriją, taigi yra „istoriškos“. Jų visų parašytoji istorija būtų tikra žmonių istorija, neteisingai pasaulio istorija vadinama.

Tiktai nevisų tautų istorija vienodai turtinga, garbinga, įdomi ir pamokinanti. Tokia esti istorija tik kulturingųjų tautų, t. y. tokių, kurios yra parodžiusios ir parodo savo gabumus kilti augstyn materialiai, dvasiškai, visuomeniškai, darydamos įtaką į kitas tautas ir apie savo praeitį gyvenimą yra palikusios paminklų. Su tautomis, kurios apie savo praeitį gyvenimą neturi jokių rašto žinių, kaip eskimai, istorijos mokslui nėra kas veikti.

**§ 7. Kulturingųjų tautų grupės.** Daugiausiai žmonių istorijoje yra nusvėrusi šviesodė Azijos - Europos žmonių grupė, nuo pat savo pradžios apreiškusi savyje didelius kulturinius gabumus. Vadovaujančios kulturoje šios grupės tautos skirstomos vėl dar trimis grupėmis, pavadintomis iš Šventraščio imtais Nojaus sūnų vardais, butent:

1) **J a f e t a i č i a i**, moksle **i n d o e u r o p ė n a i s** vadinami, kuriems pridera indai, persai, medai, baktrai, tocharai, armeniai, brygai Azijoje ir lietuviai, slavai, germanai, keltai, italikai ir graikai Europoje.

2) **S e m a i č i a i** (tie-pats **s e m i t a i**), kuriems pridera babilonėnai, asyrai, hebrajai arba žydai, syrai, foinikėnai ir arabai.

3) **H a m a i č i a i** (tie-patįs ir **h a m i t a i**), kuriems pridera aigyptėnai, libai ir kitos šiaurinės Afrikos tautos su šiandieniniais kabyliais ir berberiais.

Šios trys grupės vienintelės išplėtojo savo kalbas ligi gramatiško miklumo, o tomis kalbomis kalbėjusieji yra trijų didelių kultūrų sutvėrėjais: **a i g y p t i š k o s i o s**, **b a b y l o n i š k o s i o s** ir **e u r o p i š k o s i o s**.



**§ 8. Jų istorijos pradžia ir eiga.** Pirmutiniai istorikų įvyksnių surašai padaryti Aigypse ir pryšakinėje Azijoje. Taigi čia gyvenusiomis senovės tautomis ir prasideda istorija. Čia b a b y l o n e n a i, a s y r a i, m e d a i ir p e r s a i vieni šalia kitų buvo sutvėrę kulturingas ir galingas valstijas. Greta jų išlaikiusieji savo savystovybę a i g y p t e n a i ir f o i n k e n a i tarpininkavo susisiekiame su vakarų kraštais, o nors stabmeldžių tautų iš visų pusių apsupti ž y d a i, betgi per daugelį šimtmečių išlaikė tikėjimą į vieną Dievą ir priruošę krikščionybės pasirodymą.

Persai plėsdami savo valstijos ribas Mažosios Azijos ir Europos pakrančiais susidūrė su g r a i k a i s. Dideliai gabi graikų tauta, kuri laiką buvusi labai augštai iškilusi, umai nupuolė žemyn, pakliudama išsyk m a k e d o n e n a m s, kurių vadas Aleksandras Didysis užkariavo visą pryšakinę Aziją išplatindamas joje graikiškąją kultūrą, o paskui r o m e n a m s, kurie tuomet buvo augštai, kulturoje pakilę, ir kurie pagalios, suėmę savo rankosna beveik visas tuomet žinomas žemės šalis, įkurė milžinišką valstiją.

Pasiekusi savo didžiausio klestelėjimo Kristaus žemėj gyvenimo laiku, paskui betgi ir ji sugriuvo, užleisdama savo vietą a r a b a m s, g e r m a n a m s, s l a v i a m s, t u r k a m s, kurie ją užkariaudami jos žemėse apsigyveno. Tuotarpu k r i k š č i o n y b ė tiesė naujus pagrindus naujam žmonių gyvenimui, ant senojo pasaulio griuvėsių iškilo naujos k r i k š č i o n i š k o s v a l s t i j o s, pražydo naujas, k r i k š č i o n i š k a s g y v e n i m a s, tvėrėsi nauja, k r i k š č i o n i š k a k u l t u r a. Laikui bėgant, krikščioniškosios Europos tautos toli aplenkė kulturoje visas kitas žemės tautas ir paėmė savo rankosna jų gyvenimo vadovavimą. Įvykstant įvairioms permainoms jų politiškame bei tikybiniame gyvenime jos ir pasiekė dabartinių laikų.

**§ 9. Jų istorijos chronologija.** Istorija negalima be c h r o n o l o g i j o s, t. y. be metaskaitlių, paduodančių kuomet yra įvykę istorijos nuotikiai. Tie metaskaitliai pradedami nuo kaikurių ypatingai svarbių gyvenimo atsitikimų. Taip, ž y d a i savo chronologiją skaitydavo (ir dar



tebeskaito) nuo pasaulio sutvėrimo, graikai — nuo Olimpiškių žaidimų atnaujinimo, romėnai — nuo tariamojo Romos miesto įkūrimo, arabai ir kitos Mohamedo tikėjimą išpažįstančios tautos — nuo pabėgimo Mohamedo iš Mekkos Medinos miestano. Krikščioniškosios tautos istorijos chronologijos pamatan yra padėjusios Jėzaus Kristaus gimimo metus, visą žmonijos istoriją tokiu būdu perskiriant dviemi dalimi — prieš ir po Kristaus gimimo, pačius Kristaus gimimo metus imant kaip pirmuosius<sup>1)</sup>.

**§ 10. Istorijos suskirstymas.** Geresnei apžvalgai daugybės istorijos įvyksnių visa istorijos gdynė skirstoma trimis skyriais: senobinė, vidurinė ir naujoji istorija.

Senobinė arba senovės istorija apima laiką nuo istorijos pradžios ligi vakarinės Romos imperijos žuvimo 476 metais po Kr. Jon kliuva istorija svarbiausių senobinių tautų — aigyptėnų, babylonėnų, asyrų, žydų, foinikėnų, medų, persų ir pirmųjų dviejų kulturoje ankstybųjų Europos tautų — graikų ir romėnų.

Vidurinė arba viduramžio istorija pradedama Vakarinės Romos imperijos sugriuvimu, o baigiama 15-jo šimtmečio pabaiga arba 16-jo pradžia, kuomet trys dideli atsitikimai žymiai perkeitė krikščioniškųjų Europos tautų santykius. Tie atsitikimai, tai Kolumbo kelionė Amerikon 1492 metais po Kr., Rytinės Romos imperijos (Byzantijos) žuvimas paėmus Turkams Konstantinopolį 1453 m. ir vadinamosios reformacijos pradžia 1517 m. Viduramžio istorija ypatingai piešia krikščioniškosios Europos tautų gyvenimą.

Naujoji arba naujosios gdynės istorija laikoma nuo 16-jo šimtmečio pradžios ligi paskučiausiųjų mūsų gyvenamųjų laikų. Čia išdėstoma ir aiškinama paskutiniųjų ir paskiausiųjų laikų Europos tautų gyvenimo keliai, jų naminiai santikiai ir plėtojimosi jų viešpatavimo visoje žemėje.

<sup>1)</sup> Šitas Europoje 6-me šimtmetyje po Kr. g. pradėtas chronologijos pagrindas truputį neteisingas, kadangi ištikrųjų Kristus yra gimęs 5—7 metais ankščiau, negu kaip kad skaitoma.



Kiekvienas iš šiųjų istorijos skyrių skirstomas dar mažesniais skyreliais nuo asmenų arba įvyksnių, kurie ypatingai yra padarę įtakos į tolaikinį ir paskesnį gyvenimo bėgį.

**§ 11. Istorijos pažinties nauda ir reikalas.** Istorija, pastatydama mums prieš akis tukstančius metų ir parodydama kelius bei priemones, kokių pasigaudama žmonija kildama augstyn ir puldama žemyn pasiekė dabartinio savo stovio, patenkina kilniausią žmogaus dvasios dovaną—jo žinojimo geismą. Parodydama prieš mūsų dvasios akis išaugančias ir sugriuvančias valstijas, pražįstančias ir nuvįstančias tautas, istorija kaip veidrodyje rodo visos žemiškos žmogaus didybės ir menkybės, galybės ir silpnybės paveikslą, duodama daug naudingų pamokinių ir perspėjimų dabar gyvuojančioms valstijoms, tautoms ir pavieniams asmenims, drauge rodydama Dievo Apveizdos veikimą, kaip jis asmenų ir tautų likime apsireiškia.

Kaip savo tautos, savo tėvynės istorija pažinti kiekvieno gero, savo tėvynę mylinčio tautiečio prievolė, taip kulturingųjų tautų istorija pažinti — kiekvieno apšviesto, kulturingo žmogaus reikalas. Kulturingosios hamaičių, šemaičių bei indoeuropėnų tautos, kurių trumputę istoriją teikia šis vadovėlis, yra pradėjusios ir sutvėrusios tąją žmonijos istorijos dalį, kuri ypatingai artima mums, kaip naudojantiesiems jų dvasinės tvėrybos vaisiais.

Dabartinė Europos kultura vyriausiai susideda iš dviejų esybinių elementų: iš krikščionybės ir graikiškosios bei romėniškosios kultūros.

Krikščioniškąjį mokslą paskleidusis pasaulio Išganytojas Jezus Kristus, kaip jau minėta, yra išėjęs iš žydų tautos, gimęs, mokinęs ir miręs žydų žemėje. O žydų žemė—Palestina—jos gyventojai ir jų tikyba ištisus šimtmečius yra turėjusi labai artimų ryšių su babyloniškąja kultura ir paliko persunkta įvaizdais bei pažiūromis tųjų taip tolimųjų ir drauge taip artimųjų mums laikų. Krikščioniškosios tikybos turinys ir forma, jos atsiradimo bei išsivystimo istorija galima pilnai ir teisingai įvertinti tikrai saistant ji tose apystovose, kuriose išsivystė jos pirminiai padėliai. Vietinės kultūrinės spalvos, kurių apstu visose Šventraščio dalyse pilnai ir reikiamai suprantamos tikrai senųjų Rytų šviesoje.



Romėnai tai neperviršijami teisininkai ir milžiniškos valstijos sutvėrėjai bei valdytojai. Jų valstybinė išmintis paliko pavyzdžių busimiems laikams, jų kalba šimtmečius viešpatavusi visame pasaulyje ir dabar tebėra mokykla visų kulturingųjų tautų mokyklose.— Graikai yra patiekę neperviršijamus dailės pavyzdžius, padėję visų mokslų pagrindą ir sutvėrę politiškosios laisvės idealą. Daug paramos savo kulturiniame darbe graikai yra gavę vėl iš babylonėnų ir aigyptėnų. Taigi ankstybųjų mūsų kultūros padėlių tenka Rytuose jieškoti.

Naudodamiesi daugeliu jau graikų bei romėnų jau šeimaičių bei hamaičių tautų dvasinio darbo vaisių, jei norime būti daugiau mažiau apšviestais žmonėmis, negalime apsieiti nepasiteiravę kur, iš kokių sėklų ir ant kokio medžio tų vaisių išaugta. O tai pasako anų tautų istorija.

Nemažesnė nauda ir reikalas taip pat pažinti ir priešistorijos gdynę. Priešistorija budama žemutiniais laiptais žmonių evolicijos kopėčiose nemažai padeda nušviesti ir jos augštutiniuosius laipsnius — istorijos gdynę. Priešistorijos gdynėje padėta ir patį pirmieji visokios žmonių kultūros pagrindai.

*Pr. Dovydaitis.*



## Iš vysk. M. Valančiaus santikių su vokiečių filologais.

### I.

1872 metais garsusis litvanologas profesorius Fr. Kuršaitis, norėdamas pavestą sau Prusų ministerijos uždavinį — sustatyti lietuvių kalbos gramatiką — kuogeriausiai atlikti, buvo sumanęs asmeniškai atvykti Didžiojon Lietuvon pasiklausti gyvos lietuvių kalbos, o ypač jos tarmių patyrimėti. Zinodamas, kad vysk. Valančius yra geras lietuvių kalbos žinovas ir karštas jos mylėtojas, Kuršaitis, prieš išsirengsiant Lietuvon, nutarė kreiptis į Valančių prašant patarimo bei nurodymo vietų, kurios ypatingai vertėtu patyrimėti kalbos ir fonetikos žvilgsniu. Tuo tikslu



4 balandžio 1872 m jis ir parašė Valančiui vokiečių kalba laišką.

Atsakydamas į tai Valančius 3 (15) balandžio tą pačių metų lotyniškai rašytu laišku išreiškė savo džiaugsmą, kad lietuvių kalbos dalykai gerb. profesoriaus asmenyje rado taip sąžiningą tyrinėtoją ir patarė jam savo kelionėje po Lietuvą aplankyti Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijas apskritai, Kauno gi gub., kaipo ypatingai aplankytinas vietas nurodė: Rumšiškį, Ariogalą, Veliuoną, Viduklę, Rietavą, Skudą, Plungę, Joniškį, Viešnius, Naujamiestį, Biržus, Raguva, Anykščius, Kupiškį, Dusetas, Rokiškį ir Tauragnus.

Manydami, kad abu tuodu laišku Kuršaičio ir Valančiaus, gali užinteresuoti mūsų jaunos filologus, perrašę juodu iš originalų, surastų Zemaičių Vyskupų archive, žemiau čia ir paduodame.

**Prof. Fr. Kuršaičio laiškas į vysk. Valančių:**

Koenigsberg Pr. den 4-ten April 1872.

An den Hochwuerdigsten Bischof und Herrn, Herrn Wolonczewski Bischof in Kowno.

Eure Bischceflliche Gnaden wollen mir nachstehende ganz gehorsamste Bitte hochgeneigtest erlauben.

Von dem koeniglichen Ministerium mit der Ausarbeitung und Herausgabe einer Grammatik der litauischen Sprache beauftragt, bedarf ich zur desto besseren Loesung dieser meiner Aufgabe der genaueren Kenntniss saemmtlicher littauischen Dialecte nach ihren werschiedenen Laut- und -Flexionseigenthuemlichkeiten, wie sie namentlich in dem russichen und polnischen Littauen im Volksmunde leben. Eine solche aus den wenigen in Wilna resp. in St. Petersburg erschienenen Schriften zu gewinnen, ist mir in verschiedener Hinsicht nicht moeglich gewesen, und die Linguistik bietet auf diesem Gebiete noch so ziemlich gar keine Auskunft. Es bleibt mir demnach zur Erreichung meines angegebenen Zwecks nichts anderes uebrig, als das jenseitige Littauen persoenlich zu bereisen und die dortigen Mundarten der littauischen Volkssprache mit eigenen Ohr zu vernehmen. Indess bin ich dort gaenzlich unbekannt und muss befuerchten, dass in Folge dess die Ausfuehrung dieses meines Vorhabens mit einigen nicht leicht zu ueberwindenden Schwierigkeiten verknuepft sein duerfte. Von



den verschiedensten Seiten sind mir Eure Bischoefliche Gnaden aber als ein hochgesinnter Foerderer wissenschaftlicher Bestrebungen, so wie auch als ein mit den hiebei in Ruecksicht kommenden Verhaeltnissen voellig vertrauter Freund und Kenner der littauischen Sprache bezeichnet worden. Dies hat mir den Muth gemacht, mich an Eure Bischoefliche Hochwuerden mit der ganz gehorsamsten Bitte zu wenden, Hochdieselben wollen mich bei meinem in Rede stehenden Unternehmen mit hoechstgeneigtem Rathe unterstuetzen und mir zu dessen Einholung gestatten, Eurer Bischoeflichen Gnaden etwa im Monat Mai d. 9. bei dem Beginn der von mir beabsichtigten Reise meine persoenliche Ehrerbietung darzubringen. In ganz besonderem. Danke wuerden mich Eure Bischoefliche Hochwuerden aber verpflichtet, wenn Hochdieselben mich inzwischen hochgeneigst bald benachrichtigen lassen wollten, in welchen der dortigen Gouvernements etwa littauisch gesprochen wird, um bei Extrahirung der Reiselegitimationen den betreffenden Behoerden meine Reiseziele genauer angeben zu koennen. In tiefster Ehrerbietung beehre ich mich zu zeichnen als

Eurer Bischoeflichen Gnaden

ganz gehorsamster

Fr. Kurschat, Professor.

**Vysk. Valančiaus laiškas į prof. Kuršaitį.**

Clarissimo Professori Kurschat

Plurimam salutem!

Fateor me magnum ex litteris Tuis percepisse gaudium: quia pernovi Te studiossimum esse rei litterariae lituanicae, quae mihi etiam cordi est. Tuum consilium peregrinandi ad nos optimum esse puto, tam enim vasta et implicationitus uberrima linguae lituanicae provincia vix ac ne vix quidem perscrutari possit, nisi propriis auribus percipiantur variae loquendi rationes, quae etiam in locis vulgo audiuntur, Eundem ergo est Tibi in gubernia Caunae, Vilnae et Augustoviae (Suwałki in regno polonico), quia per illa loca incolae sermone lituanico loquuntur. Per gubernium Caunense visitanda sunt praecipue haec loca: Rumszyszki, Ejragola, Wielona, Widukle, Retowo. Szkudy, Płungiany, Janiszki, Wiekszni, Nowemiasto, Birże, Rogowo, Onykszty, Kupiszki, Dusiaty, Rakiszki, Tauroginy.

Aprilis. 3 (13) die 1872.

Caunae.



Ar Kuršaitis visas Valančiaus, nurodytasias vietas yra aplankęs, mes nežinom. Bet, kad Kuršaitis toje kelionėje po Lietuvą prisirinko daug reikalingos savo filologiškiems veikalams medegos, tuo nei kiek negalima abejoti. Geriausiu šio dalyko išrodymu yra Kuršaičio po šiai kelionei išleistieji veikalai:

Grammatik der littauischen Sprache. Mit einer Karte des littauischen Sprachgebietes und einer Abhandlung über littauische Volkspoesie nebst Musikbeilage von 25 Dainos Melodien. Halle, 1876, 8°, XXXIV, 476.

Wörterbuch der littauischen Sprache. Zweiter Theil Littauisch-deutsches Wörterbuch, Halle, 1883, 8°, XII, 529.

## II.

Sekančiais 1873 metais į panašią filologiską kelionę po Lietuvą buvo išsirengęs antras lietuvių kalbos tyrinėtojas d-ras Leopoldas Geitler'is, slavių lyginamosios kalbotyros docentas Pragos universite. Jis irgi, matyt, buvo rašęs Valančiui laišką, panašaus turinio, kaip augščiau padėtasis Kuršaičio. Deja, šio laiško Zemaičių vyskupų archive mums nepavyko surasti. Užsiliko ten vien vysk. Valančiaus raštas, rekomenduojas Geitlerį Zemaičių vyskupystės kunigijai. Raštas šis suredaguotas lenkų kalba, skamba šitaip:

„Doktor Leopold Gejtler, Docent porównawczej Lingwistyki Słowianskiej w Uniwersytecie Prazkim przybywa do Litwy w celu bliższego zbadania języka Litewskiego. W tym zamiarze ma przebywać w rozmaitych punktach Litwy i Żmudzi dla przysłuchania się żywej mowie litewskiej, do czego spodziewa się znaleźć pomoc u miejscowych księży. — Uprzedzam o tem księży plebanów do których może się udać P. Gejtler, aby nie obawiali się Go przyjmować, i owszem proszę, aby podług możliwości okazywali Mu swą pomoc, jak ułatwiając sposób przysłuchania się mowie ludu, tak też i udzielając wiadomości, jakie mieć mogą o języku litewskim.

Kowno 1873 roku Maja 28 dnia.

\* \* \*

Ta kelionė taipgi neliko bergždžia. Jos vaisium buvo interesingas Geitler'io veikalas.



L i t a u i s c h e S t u d i e n. Auswahl aus dem ältesten Denkmälern, dialektische Beispiele, lexicalische und sprachwissenschaftliche Beiträge. Prag 1875. 8 o taipogi straipsnis čekų laikraštyje „Oswêta“ 1874 vardu L i t v a à L i t v a n e.

A. J.



## ŽIBUTĖ.

Tamsi, tanki giria. Pagiriais, kur saulelė prigriebia, žaliuoja švelnutė žolė, žydi pirmieji pavasario žiedeliai, sprogsta baltieji beržai.

Tylu. Šilta. Gražu.

Saulutės spinduliuose zirzia ratuotos bitutės, gaudosi viena kitą raibos pleštakės, zuja atgiję muselės. Bet viduryj girios tamsu.

Tankios augštų pušų viršunės ne visur įleidžia landų spindulį.

Iš po pernykščių lapų, pajutus pavasario dienas, kelia savo silpnutę galvelę mažutė, mėlynakė žibutė. Pakėlus galvelę bailiai apsidairė aplinkui savęs, pasidarė lyg nejauku vienai po plačiomis šakomis tyliai ošiančių medžių. Bet ji džiaugiasi sulaukus gražaus pavasario ryto.

Auksinis spindulys prasiskverbė pro tankias pušų viršunes, paglostė jaunutę žibutę ir toji palenkė prie jo savo galvelę prisiglaudė prie karštos krutinės.

— „Dieve geriausias! Kaip linksma gyventi! Brangusis spindulėli! Priglausk tu mane prie savęs dar arčiau. Zinau tu mane myli. Tavo glamonėjimai tokie karšti. Trokštu prie tavęs“... šnabžda užžavėta žibutė.

— „Skaistveide, mėlynakė žibute! Per amžius tave aš mylėsiu, tave glamonėsiu, glausiu, bučiuosiu“, virpa iš meilės gražus spindulys.

Jau saulutė į vakarus krypti pradėjo. Tamsi pušis išskėtė plačią viršunę nuo tos pusės, į kurią linko saulutė. Smalsus spindulys vos prasiskverbęs pro jos tankias šakas, jau nebe taip karštai glamonėjo žibutę.

Sutemo. Suužė medžių viršunės. Pasislėpė skaiščioji saulutė ir spindulys atsisveikino savo žibutę.

Tamsi naktis. Po girią šmėklos ėmė skrajoti, žvėrys slankioti. Nusigando viena likus žibutė. Pro ją praskerėčiojo išlindęs iš lapų biaurus keturkojis rėplys. Tingiai besirangydamas po žolės atgijęs kirminas užčiuopęs žalią jaunutį žibu-



tės stiebelį ėmė jį graužti. Sudrebėjo, apalpo gražioji žibutė ir pasviro suvytus jos puiki galvelė.

Anksti rytą skubinas, lekia, lenda pro tamsias medžių viršunes skaistus spindulys pas savo žibutę.

Nustebo pamatęs suvytusią, negyvą žibutę. Ir dairosi jis jieško to beširdžio mylimosios žibutės mirties kaltininko.

O jam, taisydamas savo plonas, žiemos sniego nugulėtas rykšteles, nuvargęs krumas pratarė: „Mačiau aš judviejų meilę jauną, nekaltą. Tu kaltininkas žibutės mirties. Tu jos širdį uždegei laime ir meile, o jaunutė žibutė nežinojo kokis kirminas žemėje graužia puikius gelių žiedus, nežinojo koki aštrus dygliai tykoja meile ir laime degančią širdį. Reikėjo sau neštis su savim žibutę, ten į savo skaistų laimingą rumą, kad čia ji butu nemačius žemės biaurių kirminių ir skaudžių dyglių.

*Vytas.*

## LAKŠTINGALA.

(Iš Puškino).

Ei lakštute, tu pilkoji,  
Tris dainas vis bedainuoji,  
O mane sodžiaus vaikina  
Tris nelaimės vis kankina.  
Pirmas vargas mane krečia:  
Nemylėdams vedžiau pačią;  
Antra bėda man atėjo, —  
Juodberėlis sumenkėjo;  
Ši trečia visų sunkiausia  
Netekau ašai mieliausio  
Savo draugo: be malonės  
Atėmė jį blogi žmones.  
Tat, draugai, iškaskit duobę  
Man plačiam sodžiaus laukely,  
Galvose jūs pasodinkit  
Ivairių margų gėlelių  
Gale kojų gi praveskit  
Šaltinėlio vandenėlių...  
Eis pro šalį mielos sesės,  
Nusipins jos vainikėlių;  
Eis pro šalį senutėliai,  
Pasisems sau vandenėlio!..

*V. Ak — tis.*





## Tomas Akviniškis<sup>1)</sup>

„Inter scholasticos Doctores omnium princeps et magister Thomas Aquinas... soli comparatus, orbem terrarum calore virtutum fovit et doctrinae splendore complevit.

Kam nežinomas žodis scholastika. Daug apie ją prirašyta, prisiginčyta ir dar negalas. Rašo apie ją katalikai, suka galvas ir nekatalikai. Rupi ji teologams, neužmiršta jos ir filosofai; įdomauja ir kitų mokslų tyrinėtojai, kiekvienas savotiškai. Ir prieš ją ir už ją vis kaujas ir rašalą laisto. Vieniems — ji keliarodis į šviesą ir tiesą, kitiems gi — ji tamsybių bei prietarų šmėkla. Iš tiesų, labai tai įdomus dalykas, toji scholastika. Kas ji per viena? Prisirinko įvairių-įvairiausių jos aptarimų. Negvildendamas kiekvieno atskirai taip galiu atsakyti:

Scholastika vadinasi tamtikra, išymesniesiems Vakarų Europos vidurinių amžių mokslininkams bendra ir viešpataujanti sintetiškai - moksliška pakraipa, apgaubianti visus tuolaikinius mokslus, ypač teologiją su filosofija<sup>1)</sup>.

Scholastikos sintezė neišdygo, kaip grybas po lietaus, bet gvaldės ir augo ilgų metų bėgyje. Jau prieš XI šimtmetį surandame scholastiškų minčių plokštą, išmėtytą po įvairias „glossas“, t. y. šv. Rašto aiškinimus ir komentorius. Pajunta ji savo spėkas XI š. su Anzelmą Kanterberiškį. Iš kilo ir žydi XIII š. šv. Tomu Akviniškį. Leidžiais ir vysta XV š. su išleidusiais į smulkmenas dialektikais. Merdėja XVI š. su mėginančiais ją prikelti Suarezu ir Vaskezu<sup>2)</sup>. Užminga ir miega, kol Leonas XIII savo galingu balsu vėl jos neatgaivina. Ir gimsta neo - scholastika, šiandien jau plačiai pasauliui žinoma.

Vidurinių amžių istorijoje žymiausia vieta kliuna scholastikai. Jos gi istorija labai turininga ir įvairi. Pasklaidyk, drauge, paskaityk jos lapus, pamatysi,—daug ko įdomaus ten

<sup>1)</sup> Apie Tomo Akviniškio filosofiją buvo rašyta vienam iš paskutiniųjų „Draugijos“ numerių. Apie scholastiką istorijos filosofijos šviesoje buvo 1914 m. „Ateity“ Taigi šiuo straipsniu užkišama paskutinė spraga—aprašoma smulkiau šv. Tomo Akviniškio gyvenimas. Jis ypač turi buti įdomus moksleiviams. *Red.*

<sup>2)</sup> *M. de Wulf.* Introduction à la Philosophie Néo-Scholastique, p. 66.

<sup>3)</sup> *M. de Wulf.* ib. p. 66—68.



išvysi. Tarp daugel kitko užėisi ten žymių, savo mokslu prągarsėjusių vyrų. Štai vienas galiunas visų kitų priešakyje patalpintas—tai Tomas Akviniškis.

Tas tiesos Daktaras (Doctor veritatis), Angeliškas Daktaras (Doctor Angelicus), stebėtinas Tomas (divus Thomas) Bažnyčios nun pripažintas moksleivių Globėjas, kuris savo mokslu švietė savo laiku, tebešviečia ir šiandien ir švies ateinančioms kartoms. Tai tikrai pažintinas vyras. Rašydamas apie jį aš į smulkmenas nesigilinsiu; man rupi tik supažindinti draugus su jo gyvenimu. Kas panorėtu platesnių žinių, apie jį, tiems nurodysiu žemiau bent kiek bibliografijos; aš pats rašydamas apie jį naudojauš šiais veikalais:

1) *Mr le Chanoine Jules Didiot*. Le Docteur Angélique, Thomas d'Aquin. 1894.

2) *Dr. M. Grabman*, Thomas v. Aquin. Kösel'inis leidinys. 1912.

3) *Dr. K. Holt*, Die Jugend grosser Männer. 1912.

4) *Endres*, Thomas v. Aquin. Weltgeschichte in Charakterbildern leidinys 1910.

5) *Mandonnet Op.*, Des écrits authentiques de Saint Thomas d'Aquin. Fribourg 1910.

## I.

Italijoje, tarp Rymo ir Neapolio, Juvenalio - dainiaus gimtinėj, Rocca-Secca'os pilyje 1227<sup>1)</sup> m. gimsta Tomas, Landolfo ir Teodoros sunus. Tėvai dar lik penkerių metų vaiką nusiunčia į garsųjį Monte - Cassino vienuolyną, kur jis auga moksle ir Dievo baimėje.

Penkeriems metams pralinkus, jau matome jį Neapolin bekeliaujant. Patenka į Martino—gramatiko bei Petro Hiberniškio—matematiko ir fiziko mokyklą. Mokslai eina puikiai. Jis jau ir čia pasižymi savo gyvum į dalykus žiurėjimu; jam lygaus toje mokykloje nebeatsiranda. Mokytojai stebisi savo mokinių ir giria nepaprastą jaunikaitį. Jo biografų išmanymu, moksle jisyr pralenkęs net abudu savo mokytoju<sup>2)</sup>. Bet Tomas yr tolimas nuo puikybės, anaipol dar labiau nusižemina.

Kaip visados, taip ir anais laikais visokių moksleivių buta. Kaikurie stengėsi jį įtraukti į savo linksmą draugystę, kur smagiai, linksmi, tankiai ir nepadoriai praleisdavo brangujį laiką. Bet mūsų jaunikaitis perdaug jau buvo išmintingas

<sup>1)</sup> Kaikurių išmanymu 1225. Daugelis sviruoja.

<sup>2)</sup> Cf. The catol. encyclop. New-York 1910 p. 664.



ir Dievo baimėję sustiprėjęs, kad pasiduootu anų įkalbinėjimams. Jau buvo išmokęs daboti savo pajautimus ir žinojo kad malda ir darbas, tai geriausi ir tinkamiausi kuno pajautimams atremti įrankiai. Neužmiršo jų niekad. Tuom apsaugojo savo dora, o moksle tik žengė pirmyn laiko negaišindamas. Delto ir mokslus čia baigė su pagyrimu.

Neapolyje besimokindamas pajunta pašaukimą į vienuolius. Rimtai dalyką apsvarstęs eina ir duzgina į šv. Domininko vienuolyno duris, kurios jam mielai atidaroma (1242<sup>1</sup>). Gavęs vienuolio rubus, pradeda savo išmėginimo (noviciato) metus, pilnoje to žodžio prasmėje. Mat saviškiai nenori, kad jis liktu elgetaujančiu; jų išmanymu, tai žeminą grafų vardą. Čia tai jaunikaitis gauna pergalėti įvairias iš namiškių šalies daromas kliutis. Prikalbinėja jį tėvai kiek galėdami mesti vienuolio rubus ir grįžti namon arba bent likti benediktinu, jei jau būtinais yr užsispyręs tapti vienuoliu. Tomas nors budamas paklusnus tėvams visame kame, čia jau jų klausyti nebegalėjo, nes Dievas išsirinko jį sau, tad ir klausė Jo balso. Taigi lieka neperkalbamas. Motina, matydama tokį sunaus užsispyrimą, galop sutinka su jo noru, tiktai nori su juo atsisveikinti. Vąžiuoja Neapolin, kur buvo jos sunus, bet šis išgirdęs apie motinos kelionę, apleidžia Neapolį, bėga Ryman; motina seka paskui, sunus ir Rymą apleidžia vis manydamas, kad motina jį nori pasiimti iš vienuolių tarpo. Tada jau ji įpyksta nejuokais ir liepia savo dviem kitiem sunam Landulfui ir Raynaldui, Fridriko apicieriam, suimti Tomą bebėgantį nuo jos Paryžiaus linkon. Neilgai trukus du broliu užklumpa keliauninkus (netol miestelio Akvapendente); pasiėmę Tomą, vąžiuoja namon. Namie, it kalėjime, uždarytas pergyvena, kovodamas su namiškiais, metus su viršum<sup>2</sup>). Ir ko jis čia neprityrė. Jo jautri ir karštai mylinti savuosius širdis pajunta ir tėvo rustybę, ir motinos ašaras, ir brolių žiaurumą bei pajuoką, ir seserų lipšnius prikalbinėjimus. Kaip sako legenda, griebtasi net ir labai nepadoraus budo: norėta pražudyti jo skaistybę, kad paskiau jau lengviau sulaužius jo užsikirtimą. Ir įleista prie Angelo velnias, prie skaistaus jaunikaičio paleistuvė. Bet jau buvo gana. Tomas taip iniršo, kad ši gavo sprukti laukan, net dulkės ruko. Taip savo priešą pergalėjęs angliu ant sienos nupaišo kryžių, prieš kurį ašarodamas atsiklaupia ir dėkoja Dievui už pergalę, kartu prašydamas naujų spėkų tolimesnei kovai. Besimelsdamas užminga; sapne pamato du Angelu, katruodu praneša, kad jo malda tapo išklaudyta. Čia juodu,

<sup>1</sup>) Grabmano nuomone 1243.

<sup>2</sup>) Vilius Tokiškis sako „du metu“.



parodžiusiu jam iš Dangaus atsineštą nekaltybės juostą, ji ja apjuosia. Tuokart ji taip perima skausmas, kad jam surikus subėga namiškiai. Tomas atsibunda jausdamas dar tą patį skausmą, tik niekam nesiguodžia. Nuo tos dienos jau niekad jis daugiau nebjudavo savyje kuniškų pageidimų prieš nekaltybės dorą. Tą paslaptį pasisakė savo draugui, Raynaldui Piberniškiui, šiam žodį davus niekam nesakyti.

Namiškiai matydama, kad niekas jo pergalėjimui negelbsti, nusileidžia ir paliuosuoja. Silpnasis pergalėjo, nes Dievas su juom. Tokie tai buvo jo išmėginimo metai.

Perdėtiniai matydami taip išmėgintą jaunikaičio pašaukimą, negaišindami siūnčia Ryman padaryti apžadų. Truputį vėliau (1244) dėl jo nepaprastų gabumų Jonas Teutonas tuokart Dominikonų generolas pasiima Tomą ir važiuoja į sušauktą Kōlnan dominikonų kapitulos susirinkimą, kuriam užsibaigus nuveža jį į Paryžių (1245). Nenujautė dar jaunikaitis čia busias vėliau universito žvaigžde. Jis patenka į Alberto Didžiojo mokyklą. Trejerius metus prasėdi po Alberto kojų noliai ir atidžiai klausydamas jo lekcijų (1245—1248).

Įsikurus Kōlne augštesniajai mokyklai, Albertas gauna įsakymą apimti jos vadovavimą. Apleisdamas Paryžių pasiima kartu ir savo mokinį Tomą. Besilavindamas toliau Kōln'e Tomas pamato, kad vienas tik mokslas džioviną širdį ir kad proto gyvenimas tėra tik pusė gyvenimo. Todel jis jiesko naujų šaltinių, iš kur galētu sau semti gaivinančios jėgos ir suranda. Dievo baimė, Malda, Apmąstymai, Kontempliacija, Šventųjų pavyzdžiai ir Švenčiausis Sakramentas—tai jo širdį gaivinantieji šaltiniai. Taip besimokindamas pasiekia augšto tobulybės laipsnio ir tampa vėliau netik mokyčiausiu vyru, bet ir vienu iš didžiausiųjų Šventųjų Bažnyčioje,—lieka Bažnyčios Daktaru.

Kaip jo gabaus buta, parodo štai kad ir vienas iš jo gyvenimo Kōlne anegdotas. Kadangi iš prigimties buvo nekaltus, mokiniai, jo draugai, pradėjo manyti jį negabų esant ir praminė ne b i l i u j a u č i u iš Sicilijos. Sykį po gan pailios lekcijos (buvo aiškinama Dievo vardai „de divinis nominibus“), vienas iš jo draugų manydamas Tomą nieko nesupratęs išipersa jam padėti dalyką išaiškinti. Ir ima aiškinti, bet čia ir pats suklumpa; nebežino kas ir bedaryti. Šiam nutylus, prabilsta Tomas ir išdėsto dalyką kaip ant delno. Išipiršusysis mokytojas nustemba ir prašo šiuo kartu jam buti jo paties mokytoju. Apie tai išgirsta ir Magistras (Albertas), pradeda dar labiau tēmyti savo mokinį. Kiek vėliau gauna Tomas apginti sunkoką tēzę, kas puikiai pavyksta. Tada Albertas Didysis stebėdamos prakalba į savo klausytojus: „Mes vadiname



jį nebiliu jaučiu, let jam subaubus, išgirs visas pasaulis“. Neapsiriko. Tomo mokslas pasklydo po visą pasaulį.

Prabuvus ketverius metus Alberto Didžiojo mokykloje (1248—1252), nežiurint į Tomo jaunystę, tam pačiam Albertui patariant, jis vėl siunčiamas Paryžiun magistro laipsnio įgyti. Čia užstoja naujas jo gyvenime laikotarpis—iš mokinio jis tampa mokytoju.

Paryžiuje greitu laiku, gauna bakalauro laipsnį ir pradeda aiškinti Petro Lombardo Sentencijas (nuomones). Sulyg tuolaikinių įstatų bakalauras negalėjo dar aiškinti šv. Rašto.

Savo aiškinimuose Tomas pasižymi dviem privalumais: 1) pramindamas naujus takus dalyko aiškinime, gvildendamas naujus dalykus ir pritaikindamas mokslui naują metodą ir naujus prirodymus; 2) sugebančiai pritaikindamas teologijai kitus mokslus (filosofiją, fiziką etc.). Tuo budu teologija pas Tomą įgauna didesnę aiškumą ir tampa daugiau kam prieinama. Bet tas mūsų jaunam bakalaurui maža tepadės Magistro laipsniui įgyti.

Tuo laiku (1252) prasideda aštrūs vaidai tarp pasaulinių dvasiškių ir vienuolių. Vilius iš Saint-Amour'o ir Sigeris Brabantiškis su savo pasekėjais smarkiai ima užpuldinėti elgetaujantiuosius vienuolius, t. y. Dominikonus ir Pranciškonus apskritai. Kadangi Tomas buvo jų tarpe, tai kliuvo ir jam naba-gui. Ypač pasauliniai dvasiškiei negalėjo pakęsti naujos iš minėtų vienuolių besiveržiančios srovės kaip teologijoje taip ir filosofijoje. Nors jau 1254 m. Tomas turėjo pilną teisę gauti Magistro laipsnį, tečiau du viršminėtu profesoriu neprisileido; reikėjo laukti. Tas Tomo visai neižeidė, priešingai, jis tik džiaugėsi manydamas dar per silpnas tebesąs. Kitaip manė Aymerikas Bažnyčios Notre - Dame<sup>1)</sup> kanclerius. Matydamas nepaprastus Tomo gabumus ir neteisingus priešų užsipuldinėjimus jis 1255 m. duoda jam „licentiam docendi“, kas reiškia Magistro laipsnį. Vilius su Sigeriu, negalėdamu to kanclerini uždrausti, ima kenkti kitu budu: naujas Magistras negalėjo pradėti savo lekcijų universite neturėjęs savo „principium“ (pradžios), t. y. viešos daktarinės išanginės prakalbos. Paskirta prakalbai dieną priešai apsiginklavę sukelia triukšmą. „Principium“ lieka atidėtas, taigi ir profesoriystė. Albertas Didysis budamas Ryme užstoja savo buvusį mokinį ir Popiežius Aleksandras IV bulla (3 vas. 1256) įsako Aymerikui greičiau paskirti Tomui „principium'o“ dieną<sup>2)</sup>; kitoje to paties Popie-

<sup>1)</sup> Paryžiaus katedra, viena iš gražiausių ir seniausių miesto bažnyčių.

<sup>2)</sup> *Echard. Scriptores Ord. Praed. I d. 279 p.*



žiaus bulloje tebematome universito užsispyrimą. Dalykui iš-  
tirti Popiežius pasišaukia Tomą prie savęs. Čia jis gauna at-  
remti Viliaus užsipuldinėjimus tilpusius knygelėje: „Pericula  
ultimorum temporum“<sup>1)</sup>. Savo rašte „Contra impugnantes Dei  
cultum et religionem“<sup>2)</sup> įtikrinančiai ir aiškiai nurodo savo  
priešų netiesą. Bet vaidai vis tęsės toliau. Tame dalyke Po-  
piežius, anot Didiot'o<sup>3)</sup>, parašo nemažiau 11 bullų. Galop  
priešas bažnyčios pasmerkta gauna nusileisti ir Tomas gali  
pasakyti savo įžanginę prakalbą 1257 m<sup>4)</sup>.

Visai dabar atsidavęs savo priedermei, ačiu nepapras-  
tiems savo gabumams ir darbštumui, jis kilsta ir kilsta  
augštin kaip savo kolegų tarpe, taip ir kitų akyse. Jo bio-  
grafas, Vilius Tokiškis rašo:<sup>5)</sup> stebėtasi jo originalumu, pa-  
žangumu ir mokinio savotiškumu. Teisingumu ir pastovumu  
savo sprendimuose jis taip pragarsėjo studentų tarpe, kad jo  
salė budavo gruste-prigrusta klausytojų. Jų skaičius vis augo.

Užėjus gavėnei, sako studentams pamokslus. Bet ir čia  
jo priešas nori jam įkasti. Vieną vakarą universito valdžia  
paliepia studentams skirstytis namon, o jam užgina toliau sa-  
kyti, ką išgirdęs Aleksandras IV aštriai pasmerkia universito  
valdybą už panašius iššokimus (26 birž. 1259).

Kaip visur taip ir čia kalba jo aiški paprasta, be jokių  
pagražinimų. Dievas ir tiesa savyje jau taip gražus, kad nereika-  
lauja įvairių papuošimų, kenkiančių kartais tiesos supratimui. Te-  
čiaus kad ir paprasti žodžiai, darė nepaprastą įspūdį į klausytojus  
rodos pats Dievas butu į juos kalbėjęs. Ir nenuostabu, nes ką  
Tomo lupos skelbė, tai jis pats darė, neišdrįsdamas ką nors  
kitiems skelbti, ko pats pirmiau darbu nebut atlikęs. Pas To-  
mą praktika neprieštaravo teorijai<sup>6)</sup>.

*J. Ruškys.*

(T. b.).



<sup>1)</sup> Paskutinių laikų pavojai.

<sup>2)</sup> Prieš užpuldinėjančius Dievmeldystę ir religiją.

<sup>3)</sup> Docteur Angélique s. Thomas d' Aquin p. 46.

<sup>4)</sup> Anot Grabmano ir k. 1256 m.

<sup>5)</sup> Cf. Grabmann, Thomas v. Aquin p. 5.

<sup>6)</sup> Didiot, s. Thomas d' Aquin p. 58—59.



## Teodoras Haas'as.

(Kalinių prietelis).

(Pabaiga).

Cia reik paminėti visą eilę smulkesnių, bet nemažiau svarbių jo rūpesnių: rūpinos sulaikyti Maskvoj kitatikius ir duoti progos bent paskutinį kartą susilaukti dvasiškos paguodos; jis taipgi rūpinos našlaičiais; jis išreikalavo kad seserims butu leista drauge keliauti su broliais Sibirą; jis stengėsi, kad suimtieji galėtų dažniau matytis su giminėmis; jis rūpinos, kad knygos, laiškai ir šiaip jau siuntiniai butu savu laiku įteikiami Sibirą ištremtiesiems ir t.t. Žinoma tik jautri Haas'o širdis tegalėjo pastebėti tas visas skriaudas, kurias nuteistieji visados kęsdavo. Užtai visa toji minia, atsimokėjo Haas'ui prisirišimu ir didele meile. Beto dauguma kalinių atmindavo Haas'ą per visą savo gyvenimą. Vieną kartą Tobolsko gubernatorius buvo apsistojęs tremtinio grintelėje, jam išvažiuojant, senelis tremtinis, atsiklaupė prieš gubernatorių ir verkdamas paklausė: „Sakykite man, ar dar gyvas Maskvoj ponas Teodoras“. Štai vieną kartą jam besikubant pas ligonį sutiko jį siaurame tamsiame tarpgatvyje plėšikai ir griebėsi atimti iš jo kailinius. Buvo labai šalta Haas'as senelis pradėjo aiškinti, kad jis galįs sušalti ir numirti ligonio neaplankęs ir pridurė, kad jie ateitu pas jį į namus prižadėdamas niekam nieko apie juos nesakęs atiduoti tuos kailinius ir kuomet pasakė jiems savo adresą, tai tie nustebę atsakė: „Tėvai Teodorai, tau reikėjo tuoj pasisakyti, kas esi, kasgi išdrįs tave liesti, — na, keliauk su Dievu“.

Išsiųsdami baudžiauninkus dvarininkai be pasigailėjimo atskirdavo juos nuo šeimynos, kas šiaip jau parduo-dant buvo užginta. Jis uoliai pradėjo tuo dalyku rūpintis, bėgiojo iš vienos įstaigos kiton, prikalbinėjo, įtikrinėjo, jieškojo įstatymų, užginančių atskirti tėvus nuo vaikų, surasdavo pinigų vaikams išpirkti ir dažniausiai pasiekdavo savo tikslo, t. y. vaikai buvo gražinami tėvams. Pagalios Haas'as daug laiko praleisdavo gydydamas ligonius, kurių



jam niekuomet nestigo, nes dovanai gydė ir beto buvo vyriausiuoju kalėjimų ligoninės gydytojum. Per Velykas ir Kalėdas lankydavo ligonius dalydamas jiems pyragaičius ir šiaip jau saldumynus. Ačiu Haas'o rupesniam ir triusui Maskvoje tapo įkurta dar viena vargšams beturčiams įstaiga: „Policijinė ligoninė našlaičiams“. Valdžios atiduotą tai įstaigai butą Haas'as pataisė savo lėšomis ir tuo tikslu surinktomis aukomis. Po kiek laiko vyriausybė buvo sumaniusi ligoninę panaikinti, bet Haas'ui ėmus ginti, tapo ant visados palikta. Jame buvo 150 lovų, kiekvienam ligoniui buvo skiriama tam tikra suma pinigų. Į tą ligoninę tepriimdavo visai neturtingus ir neradusius kituose ligoninėse prieglaudos. Maskvos neturtėlių skaičius augo, tuo budu dauginos ir ligonių, taip jog „Haas'o ligoninėj“ jie nebegalėjo sutilpti ir jam priseidavo užleisti ligoniams savo kambarėli. Vyriausybė reikalavo kad Haas'as sumažintu ligonių skaičių ir daugiaus nebepriiminėtu, nes tam dalykui labai daug pinigų išeidavo. Vieną kart gubernatorius kunigaikštis Ščerbatovas pasišaukęs Haas'ą įsakė, kad tas nedrįstu laikyti savo ligoninėj daugiau kaip 150 ligonių. Tuomet Haas'as puolė gubernatoriui po kojų ir nieko nesakydamas pradėjo raudoti. Kunigaikštis Ščerbatovas aiškiai suprato, kad jo reikalavimai perviršija senelio spėkas, — susigriaudinęs puolėsi pats kelti klupantį. Po to atsitikimo nieks jau nebeužpuldinėjo Haas'o ligoninės. Visi į tai žiūrėjo pro pirštus sakydami, kad Haas'as išverkė teisę liuosai priiminėti ligonius. Nuo ligoninės įkurimo lig Haas'o mirčiai jame rado prieglaudą ir pagalbą 30,000 ligonių, iš kurių 12,000 sugijo. Suvargusiems seneliams jieškojo prieglaudose vietų, našlaičius atiduodavo šiaip jau gailiaširdžiams žmonėms auginti, užsitarnavusiems jo pasitikėjimą kitų miestų gyventojams parupindavo pinigų grįžti tėviškėn. Vaistams visai mažai svarbos teduodavo, užtai gydydamas stengdavosi ligonį laikyti šiltai ir ramiai. Limpamųjų ligų neikiek nebijojo. Taip, besidarbuodamas persiėmęs artimo meile ir bepaliovos kovodamas su nežmoniška valdininkų rutina, tas keistas daktaras ramiai leido diena po dienos. Kasdien keldavo 6 val. ryto, truputį pasistiprinęs važiuodavo į Vorobjevo kalnus, ten skaitė knygą arba taisė ligoniams vaistus. Aštuoniose pradėdavo



priiminėti ligonius, žinoma dovanai, o visai neturtingus sušelpdavo pinigais. Dvyliką valandą važiuodavo „Policijos ligoninėn“, iš ten į kalėjimo pilį ir į etapinį kalėjimą. Važinėdavo visai prastam vež mėlį; arklys buvo dar prastesnis. Turėjo vežėją Jurgį, kurs nuolatos apgaudinėjo savo poną, bet jie du išgyveno drauge 20 metų. 1850 metais jo draugai bei pažįstami, norėdami palengvinti seneliui po Maskvą važinėti nusiuntė puikų vežimėlį ir porą gerų arklių dovanų, bet Haas'as tojau tas dovanas nusiuntė žinomon Miakiševu karietų dirbtuvėn, prašydamas sąžiningai apvertinti ir gautus pinigus išdalijo pavargėliams. Pietavo 5 valandą ir beveik visuomet namie. Jei svečiuose duodavo vaisių tai visuomet dėdavo į kišenę žadėdamas nuvežti ligoniams. Tuoju po piet skubėdavo pas žymesnius valdininkus ir pažįstamus su nelaimingųjų reikalais. Vengdavo didelių susirinkimų, juose mažai terodė gyvumo, labai retai juokdavos, visuomet budavo užsimastęs ir nekalbus. Nedidelėje kuopelėje arba dviese labai mėgdavo kalbėti ir išrodinėti savo sumanymų teisingumą. Pažįstami ir prieteliai laikė jį „nekaltu, kaip vaikas“. Taip tai darbavos Haas'as lig paskutinės savo gyvenimo valandos. Pradžioj 1853 metų ant kuno pasirodė pikutės. Greit paaiškėjo, kad seneliui išgyti nėra vilties. Teodoras mirė visai beturčiu, dargi laidotuves prisėjo iškelti valdžios pinigais. Visas turtas, kurs liko jam mirus buvo: keletas varinių rublių, prasti nutrinti baldai, nudėvėti rubai, knygos ir astronomiški įrankiai, par kuriuos labai mėgdavo naktimis gerėtis dangaus grožybėmis. Haas'o biografas Koni vadina jį nekanonizuotu šventuoliu. Musų išmanymu Katalikų Bažnyčia galėtu tą ištikimą savo sunų paskelbti ir tikruoju šventuoliu, nes Haas'as savo heroiškomis dorybėmis tikrai ta garbę yr užsipelnęs.

A. U.





# Matematikos terminologija, vartojama Kauno Lietuviškoje Gimnazijoje.

## I. Algebros terminai.

|                                                             |   |                                                                         |
|-------------------------------------------------------------|---|-------------------------------------------------------------------------|
| Algebraiškasis <sup>1)</sup> reiškinys                      | — | алгебраическое выражение                                                |
| Viennaris                                                   | — | одночленъ                                                               |
| Dvinaris                                                    | — | двучленъ                                                                |
| Daugnaris, polynomas                                        | — | многочленъ, Aggregat                                                    |
| Panašių narių jungimas                                      | — | приведение подобныхъ членовъ                                            |
| Išdėstyti daugnaris didėjančiais ar mažėjančiais laipsniais | — | расположить многочленъ по возрастающимъ либо убывающимъ степенямъ       |
| Išklotas, išdėstytas daugnaris                              | — | расположенный многочленъ                                                |
| Išdėlioti, išdėstyti daugnaris daugintojais                 | — | разложить многочленъ на множители                                       |
| Komutativus dėstymo įstatymas                               | — | перемѣстительное свойство сложения, das kommutative Gesetz der Addition |
| Asociativus dėstymo įstatymas                               | — | сочетательное свойство сложения, das assoziative Gesetz                 |
| Distributivus dauginimo įstatymas                           | — | распредѣлительное свойство умножения                                    |
| Sėtinis ir lykinis skaičius                                 | — | четное и нечетное число                                                 |
| Pozitivus ir negativus skaičius                             | — | положительное и отрицательное число                                     |
| Reliativus skaičius                                         | — | относительное число                                                     |
| Pastovus ir nepastovus <sup>2)</sup> skaičius               | — | постоянное и непостоянное число                                         |
| Tikrasis ir tariamasis <sup>3)</sup> skaičius               | — | вещественное и мнимое число.                                            |

<sup>1)</sup> Čia žymu rusų kalbos įtekmė: lietuviškai būtų geriau pasakius *algebraiškasis* arba *algebrinis*. *Red.*

<sup>2)</sup> Kažin. ar negeriau būtų pavadinus *pastovų* skaičių *mainomuoju*, o *pastovų* *ne mainomuoju*. *Red.*

<sup>3)</sup> *Tariamasis* gal ir geresnis terminas už pirmiau vartotąjį *nerealį*. *Red.*



|                                                   |   |                                                                                 |
|---------------------------------------------------|---|---------------------------------------------------------------------------------|
| Išmatuojamas ir neišmatuojamas skaičius           | — | соизмѣримое и несоизмѣримое число, die kommensurabele und inkommensurabele Zahl |
| Racionalus ir neracionalus <sup>1)</sup> skaičius | — | раціональное и ирраціональное число                                             |
| Laipsniavimas                                     | — | возвышеніе въ степень, das Potenzieren                                          |
| Laipsnis                                          | — | степень, die Potenz                                                             |
| Laipsnio rodytojas                                | — | показатель степени, der Exponent                                                |
| Laipsnio pagrindas arba bazis                     | — | возвышаемое число, die Grundzahl arba Basis                                     |
| Laipsnio išlaipsniavimas                          | — | возвышеніе степени въ степень, das Potenzieren von Potenzen                     |
| Šaknies išvedimas                                 | — | извлечение корня, das Radizieren                                                |
| Šaknies rodytojas                                 | — | показатель корня, der Wurzelexponent                                            |
| Vienavardės šaknis                                | — | die gleichnamigen Wurzeln                                                       |
| Ivairiavardės šaknis                              | — | die ungleichnamigen Wurzeln                                                     |
| Pošaknis                                          | — | подкоренное число, Radikand                                                     |
| Kokio nors tikslumo artutinė kvadratinė šaknis    | — | съ какой-нибудь точностью приближенный квадратный корень                        |
| Lygmuo                                            | — | равенство                                                                       |
| Lyginys                                           | — | уравнение, die Gleichung                                                        |
| Identiškas lygmuo <sup>2)</sup>                   | — | тождество                                                                       |

<sup>1)</sup> Šitie ir panašūs terminai imti iš lotynų kalbos: ten jie skamba *r a t i o n a l - i s*, *r a t i o n a l - e*. Musų filologai kaž kodėl kraipo juos pakeisdami lotyniškas galunes — *i s*, *e* lietuviškomis — *u s*, *u* rašydami *r a c i o n a l u s*, *i d e a l u s* ir tt. Bet lotyniškos galunės — *i s*, *e*, galima lygiai gerai laikyti ir grynai lietuviškomis, sl. *v i s a g a l - i s*, *v i s a g a l - è*, *m e d i n - i s*, *m e d i n - è* ir tt. Musų išmanymu reikėtu vietoj *r a c i o n a l u s*, *i d e a l u s*, vartoti budvardžius *r a c i o n a l i s*, — *é i d e a l i s*, — *è*; galunės gi — *a l a s*, — *a l u s*, palikti daiktvardžiams *i d e a l a s*, *d i f e r e n c i a l a s*, *i n t e g r a l a s*, *r a d i k a l a s*, *p o t e n c i a l a s* ir tt. Tik nekokiai gymei galima butu palikti forma su galune — *u* pav. *r a c i o n a l u* = раціонально. Red.

<sup>2)</sup> Bene geriau butu išreikšus vienu žodžiu: *i d e n t i š k u m a s* bei *t a p a t y b è*? Red.



|                                           |   |                                                                                               |
|-------------------------------------------|---|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| Apribotas ir neapribotas lyginys          | — | опредѣленное и неопредѣ-<br>ленное уравнение, die be-<br>stimmte und unbestimmte<br>Gleichung |
| Ekvivalentinis lyginys                    | — | равносильное уравнение                                                                        |
| Neuilygstamieji lyginiai                  | — | несовмѣстные уравненія                                                                        |
| Lyginio analizavimas                      | — | изслѣдованіе уравненія                                                                        |
| Lyginio gliaudymas                        | — | рѣшеніе уравненія Lösung<br>von Gleichung                                                     |
| Pakeitimo <sup>1)</sup> metodas           | — | способъ подстановки                                                                           |
| Skaičiaus absoliutė <sup>2)</sup> vertybė | — | абсолютная величина числа                                                                     |
| Begalė                                    | — | бесконечность                                                                                 |
| Riba                                      | — | предѣлъ                                                                                       |

## II. Geometrijos (planimetrijos) terminai.

|                                                                                    |   |                                                                                            |
|------------------------------------------------------------------------------------|---|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ištaša                                                                             | — | протяженіе, Ausdehnung                                                                     |
| Tiesioginė ir atverstinė teo-<br>rema                                              | — | прямая и обратная тео-<br>рема                                                             |
| Punktas                                                                            | — | точка, Punkt                                                                               |
| Linija galinė ir begalinė                                                          | — | конечная и бесконечная<br>линія                                                            |
| Spiralinė <sup>3)</sup> linija                                                     | — | die Spirallinie                                                                            |
| Vilninė linija                                                                     | — | волнистая линія, die Wel-<br>lenlinie                                                      |
| Elipsinė <sup>4)</sup> linija                                                      | — | die Ellipse                                                                                |
| Tiesioji ir kreivoji linija                                                        | — | прямая и кривая линія                                                                      |
| Tiesiosios linijos atrėžas                                                         | — | отрѣзокъ прямой, die Strecke                                                               |
| Tiesioji padalyta pastoviai,<br>šalutiniu ir viduriniu san-<br>tikiu <sup>5)</sup> | — | прямая раздѣлена въ сред-<br>немъ и крайнемъ отно-<br>шеніи; die Strecke stetig<br>geteilt |

<sup>1)</sup> Geriau keitimo, o dar geriaus priėmus lot. substi-  
tuciją. Red.

<sup>2)</sup> Lotyniškai absolutus; kadangi galinė — us yra taipgi ir  
lietuviška (slg. saldus, gardus ir tt.) tai ir imant šis terminas lietuvių  
kalbon nereiktu jįs daryti rašant: absolutus, absolutė, bet  
vartoti absolutus, absoliuti, absoliučiai, absoliutu.

Red.

<sup>3)</sup> Geriau spirale.

Red.

<sup>4)</sup> Geriau tiesiog elipsė.

Red.

<sup>5)</sup> Geriau „tiesioji padalyta aukso dalymu“, nes tas daly-  
kas taip paprastai vadinama. Red.



|                                                          |                                                      |
|----------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|
| Tiesioji padalyta harmoniškai                            | — die Strecke harmonisch geteilt                     |
| Nukreiptieji atrėžai                                     | — направленные отрезки                               |
| Paralėlės linijos                                        | — параллельныя линіи                                 |
| Paviršis                                                 | — поверхность, die Fläche                            |
| Erdvė                                                    | — пространство                                       |
| Status kampas                                            | — прямой уголъ, der rechte Winkel                    |
| Smailus kampas                                           | — острый уголъ, die Spitze Winkel                    |
| Kėstas kampas                                            | — тупой уголъ                                        |
| Salutinis kampas                                         | — внѣшн й "                                          |
| Įbrėžtas "                                               | — вписанный " Peripheriewinkel                       |
| Centralis "                                              | — центральный уголъ                                  |
| Gretimi kampai                                           | — смежныя углы                                       |
| Bendrašoniai kampai                                      | — вертикальныя углы, Scheitelwinkel                  |
| Viduriniai kryžminiai kamp.                              | — внутреніе накрестъ лежащіе углы                    |
| Salutiniai kryžminiai "                                  | — внѣшніе накрестъ лежащіе углы                      |
| Koresponduojantieji <sup>1)</sup> "                      | — соотвѣтственные углы, korespondierende Winkel      |
| Viduriniai vienašoniai "                                 | — внутренніе односторонніе уг.                       |
| Salutiniai vienašoniai "                                 | — внѣшніе односторонніе углы                         |
| Nuleisti perpendikuleras                                 | — опустить перпендикуляръ                            |
| Išleisti perpendikuleras iš kokio nors tiesiosios punkto | — возставить перпендикуляръ изъ какой - нибудь точки |
| Palinkusioji                                             | — прямой                                             |
| Lygiabriaunis trikampis                                  | — наклонная                                          |
| Lygiašonis "                                             | — равнобедренный треуг.                              |
| Įvairiašonis "                                           | — равносторонній "                                   |
| Smailiakampis "                                          | — разносторонній "                                   |
| Statkampis "                                             | — остроугольный "                                    |
| Kėstakampis "                                            | — прямоугольный "                                    |
| Sudaryti trikampis                                       | — тупоугольный "                                     |
|                                                          | — построить треугольникъ                             |

<sup>1)</sup> Mes patartumėm vadinti juos: a t i t i n k a m i e j i k a m p a i.  
Red.



|                                         |                                                         |
|-----------------------------------------|---------------------------------------------------------|
| Paralelogramas                          | — параллелограммъ                                       |
| Ketvirtainis                            | — прямоугольникъ                                        |
| Lygiabriaunė trapecija                  | — равнобочная трапеція                                  |
| Kvadratas                               | — квадратъ                                              |
| Ibrėžtas ir apibrėžtas daugiakampis     | — вписанный и описанный многоугольникъ                  |
| Daugiakampis taisyklingas <sup>1)</sup> | — правильный многоугольникъ<br>der regelmässige Vieleck |
| Iškumpęs daugiakampis                   | — выпуклый многоугольникъ                               |
| Panašūs daugiakampiai                   | — подобные многоугольники,<br>die ähnlichen Vielecke    |
| Apotėma                                 | — апогея                                                |
| Ratas <sup>2)</sup> ir pusratis         | — кругъ и полукругъ                                     |
| Ratlankis ir pusratlankis               | — окружность и полуокруж.                               |
| Diametras                               | — диаметръ                                              |
| Radiusas <sup>3)</sup>                  | — радиусъ, des Radius Halbmesser                        |
| Chorda                                  | — хорда, Sehne                                          |
| Sektoras ir segmentas                   | — секторъ и сегментъ                                    |
| Liečiančioji                            | — касательная, Tangente                                 |
| Kertančioji                             | — сѣкущая, Sekante                                      |
| Kampas atsiremia lanku                  | — уголъ опирается на дугу                               |
| Chordos sutraukiamas lankas             | — Дуга, стягиваемая хордой                              |
| Plotas                                  | — площадь, Inhalt                                       |
| Talpa                                   | — объемъ                                                |
| Symetrija link centro                   | — симметрия относительно центра; zentrische Symmetrie   |
| Symetrija link ašies                    | — симметрия относительно оси: axiale Symmetrie          |
| Symetrija link plokščio                 | — симметрия относительно плоскости                      |
| Proporcionalūs <sup>4)</sup> dydžiai    | — пропорциональныя величины                             |

<sup>1)</sup> Geriau buvo pirma vadinama: „t o b ū l a s daugiakampis“. Red.

<sup>2)</sup> Bene geriau butu r a t o vietoj priėmus šiai prasmei žymiai artimesnis žodis: r a t i l a s. Jis yra vartojamas gyvoj kalboj. Red.

<sup>3)</sup> Jei jau ne stipinas, tai tegu buna vėlyk radijus o ne radiusas; šiandiena retai kas tebevadina šabą šabasu, kutą — kutosu, tat užtenka ir trumpesnio radijaus. Red.

<sup>4)</sup> Geriau proporcionaliai dydžiai. Red.



|                                        |                                      |
|----------------------------------------|--------------------------------------|
| Išmatuojami ir neišmatuojami dydžiai   | соизмѣримыя и несоизмѣримыя величины |
| Keičiantysis <sup>1)</sup> dydis       | — перемѣнная величина                |
| Artintis prie ribos                    | — стремиться къ предѣлу              |
| Artintis prie nulio <sup>2)</sup>      | — стремиться къ нулю                 |
| Trikampio pamatas                      | — основаніе треугольника             |
| Augštuma                               | — высота, die Höhe                   |
| Mediana                                | — Seitenhalbierende                  |
| Bisektrisa                             | — Halbierungslinie der Winkel        |
| Katetas                                | — катетъ                             |
| Hipotenūza                             | — гипотенуза                         |
| Diagonalis <sup>3)</sup>               | — die Diagonale                      |
| Atitinkami šonai                       | — сходственные стороны               |
| Lygiadydės figūros                     | — равновеликія фигуры                |
| Konstrukcijos uždavinys                | — задача на построение               |
| Išskaitliavimo <sup>4)</sup> uždavinys | — задача на вычисленіе.              |

### III Aritmetikos terminai.

|                                                |                                                 |
|------------------------------------------------|-------------------------------------------------|
| Vienata                                        | — единица, Einheit                              |
| Vardintas ir nevardintas skaičius              | именованное и отвлеченное — число               |
| Neskaidytas ir skaidytas skaičius              | цѣлое и дробное число —                         |
| Skaičiavimas                                   | — счисленіе, Rechnen                            |
| Vienženklis, dviženklis ir triženklis skaičius | однозначное, двухзначное и — трехзначное число. |
| Ardas                                          | — разрядъ                                       |
| Cifra arba skaitmuo                            | — цифра, Zahlzeichen                            |
| Dėstymas                                       | — сложеніе, Addition                            |
| Dėdamieji                                      | — слагаемыя, Summanden                          |
| Suma                                           | — сумма                                         |
| Imstymas                                       | — вычитаніе, Subtraktion                        |
| Mažinamasis                                    | — уменьшаемое, Minuend                          |
| Mažintojas                                     | — вычитаемое, Substrahend                       |
| Skirtumas                                      | — разность, Differenz                           |
| Duginimas                                      | — умноженіе, Multiplication                     |

dydį. <sup>1)</sup> Nevisai vykęs terminas. Patartumėm priimti *mainomąjį* Red.

<sup>2)</sup> Nulio vietoj patartumėm priimti *zero*. Red.

<sup>3)</sup> Jei jau *neskersinė*, tai vėlyk tebuti *diagonalė*. Red.

<sup>4)</sup> Gal geriau butu *apskaitymo* uždavinys. Red.



|                                                |   |                                                                                                     |
|------------------------------------------------|---|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Dauginamasis                                   | — | множимое, Multiplikand                                                                              |
| Daugintojas                                    | — | множитель, Multiplikator                                                                            |
| Padaugas                                       | — | произведение, Produkt                                                                               |
| Dalymas                                        | — | дѣленіе, Division                                                                                   |
| Dalomasis                                      | — | дѣлимое, Dividend                                                                                   |
| Dalytojas                                      | — | дѣлитель, Divisor                                                                                   |
| Dalinys                                        | — | частное, Quotient                                                                                   |
| Stambinimas                                    | — | превращение                                                                                         |
| Smulkinimas                                    | — | раздробление                                                                                        |
| Vientisiniai vardinti skaičiai                 | — | простыя именованныя числа                                                                           |
| Sudėtiniai vardinti skaičiai                   | — | составныя именован. числа                                                                           |
| Pirminiai skaičiai                             | — | простыя числа, Primzahlen                                                                           |
| Daugeriopi skaičiai                            | — | составныя числа                                                                                     |
| Saikoja <sup>1)</sup>                          | — | кратное, Vielfaches                                                                                 |
| Dalumo žymės                                   | — | признаки дѣлимости                                                                                  |
| Išdėstyti skaičius pirminiais veiksniais       | — | разложить на простыя множители                                                                      |
| Bendras didžiausias dalytojas                  | — | общій наибольшій дѣлитель, der grösste gemeinschaftliche Teiler                                     |
| Bendras mažiausias saikoja                     | — | наименьшее кратное, das gemeinschaftliche Vielfache                                                 |
| Dalymas paeiliui                               | — | последовательное дѣленіе                                                                            |
| Skaidinys                                      | — | дробь, Bruch                                                                                        |
| Tikrasis ir netikrasis <sup>2)</sup> skaidinys | — | правильная и неправильная дробь                                                                     |
| Mišrus skaičius                                | — | смѣшанное число                                                                                     |
| Skaitininkas                                   | — | числитель, Zähler                                                                                   |
| Zenklininkas                                   | — | знаменатель, Nenner                                                                                 |
| Sutraukti skaidinys                            | — | сократить дробь                                                                                     |
| Paversti mišrus skaičius netikru skaidiniu.    | — | превратить смѣшанное число въ неправильную дробь, verwandeln die gemischte Zahlen in unechte Brüche |
| Derinimas bendru ženkliniu                     | — | приведение къ общему знаменателю                                                                    |

<sup>1)</sup> To žodžio kilmė ir jo tinkamybė mums neaiškios. *Red.*

<sup>2)</sup> Tikrasis ir netikrasis skaidinys del gerumo nepergeri terminai, bet visgi geresni, negu butu padėjus jų vieton žodį ta is y k l i n g a s; rusiškai правильныя дроби и правильныя многоутольники sakoma vienopai; to pat reiktu laikytis ir lietuviškoj terminologijoj. *Red.*



|                                                   |   |                                                      |
|---------------------------------------------------|---|------------------------------------------------------|
| Plečiamasis daugintojas                           | — | дополнительный множитель                             |
| Dešimtiniai skaidiniai                            | — | десятичные дроби, Dezimalbrüche                      |
| Pabaigiami ir nepabaigiami dešimtiniai skaidiniai | — | конечные и бесконечные десятичные дроби              |
| Grynai periodinis skaidinys                       | — | чисто периодическая дробь                            |
| Mišriai periodinis skaidinys                      | — | смѣшанная периодич. дробь                            |
| Santikis                                          | — | отношеніе                                            |
| Priešakinis narys                                 | — | предыдущій членъ                                     |
| Užpakalinis narys                                 | — | последующій членъ                                    |
| Santikio žymininkas                               | — | знаменатель отношенія                                |
| Proporcija                                        | — | пропорція                                            |
| Kraštutiniai nariai                               | — | крайніе члены                                        |
| Viduriniai nariai                                 | — | средніе члены                                        |
| Aritmetikinis <sup>1)</sup> vidurys               | — | среднее арифметическое                               |
| Geometrinis <sup>2)</sup> vidurys <sup>3)</sup>   | — | среднее геометрическое                               |
| Lygiaavidurė arba netrukstamoji proporcija        | — | непрерывная пропорція                                |
| Sudėtinė proporcija                               | — | сложная пропорція, zusammengesetzte Proportion       |
| Išvestinoji proporcija                            | — | производная пропорція, abgeleitete Proportion        |
| Tašlioji proporcija                               | — | fortlaufende Proportion                              |
| Prastoji trejinė taisyklė                         | — | простое тройное правило, einfache Regeldetri         |
| Sudėtinė trejinė taisyklė                         | — | сложное тройное правило, zusammengesetzte Regeldetri |
| Dydis tiesiog proporcionalus <sup>4)</sup>        | — | величины прямо пропорціональныя и обратно проп.      |
| Vienatos derinimas                                | — | приведеніе къ единицѣ                                |
| Gliaudymas proporcijomis                          | — | рѣшеніе посред. пропорцій                            |
| Pirmapradis kapitalas                             | — | первоначальный капиталъ                              |
| Užugdytas kapitalas                               | — | наращенный капиталъ                                  |

<sup>1)</sup> Augščiau pevargota algebraiškas, o čia aritmetikinis. Kodel gi ne aritmetiškas? Red.

<sup>2)</sup> „Geometrinis vidurys gali reikšti „geometrijos vidurys“. Mes patartumėm nemesti be reikalo seno ir gero termino geometriškas. Red.

<sup>3)</sup> Vietoj vidurio ar negeriau butu priėmus žodį vidutinuma? Red.

<sup>4)</sup> Proporcionalis geresnis, kaip jau augščiau minėjome. Red.



|                                                |   |                                          |
|------------------------------------------------|---|------------------------------------------|
| Procentas                                      | — | процентная такса, Zinsfuss               |
| Palukanos                                      | — | процентныя деньги, Zinsen                |
| Vekselių ataskaitos arba<br>vekselių diskontas | — | учетъ векселей, Wechsel-<br>diskontieren |
| Komercijinis ataskaitas                        | — | коммерческій учетъ                       |
| Matematikos ataskaitas                         | — | математическій учетъ                     |
| Sunkabų taisyklė                               | — | цѣпное правило                           |
| Proporcionalus dalijimas                       | — | пропорціональное дѣленіе                 |
| Maišymo arba miešimo tai-<br>syklė             | — | правило смѣшенія, Mi-<br>schungsrechnung |
| Probė                                          | — | проба                                    |

Paduodami šį lietuviškos matematiškosios terminologijos sumanymą, surašytą gerb. mokytojo A — čio, prašome visų mūsų pedagogų, kuriems rupi mūsų kalbos grynumas ir tobulumas, išreikšti savo nuomonę ir nurodyti, kokios pataisos bei permainos butu čia dar geistinos. Atsiųstais kalbos žinovų patarimais pasinaudos netik „At.“ redakcija, bet ir platus mūsų mokytojų burys; ypač gi už tai bus dėkingi matematikos vadovėlių autoriai. *Red.*

---

## Redakcijos atsakai.

*D-ui Vytui.* „Zibutę“ gavome. Mielu noru dedame ją šin n-rin Lauksime iš Tamstos ir daugiau raštų.

*D-ui Mikės Sunui.* Vertimą iš Puškino ištaisę dedame; Tamstos originalės eilės visos silpnokos turinio žvilgsniu, nors forma kai-kurių ir taisykliška. Patartumėm ką nors versti iš svetimų kalbų.

*D-ui Vilniečiui.* Mielu noru įdėtumėm žinėlę apie „Ryto“ kursus, bet ligšiol, deja, nieks mums apie tai neparašė.

*D-ui Zemės Dulkei.* Tamstos eilių pluokštą įdėjome 4-n n-rin. Likusiomis dėl priežasčių ne nuo mus' pareinančių pasinaudoti negalėsime. Dar kartą patartumėm savo poetiškas tverybos nesprausti į siauras asmeniškų pergyvenimų ribas.

*D-ui J—čiui.* Ne mūsų kaltė, kad sveikas taip vėlai tesužinojai apie „At“. ėimą. Šių metų pradžioje pirmuoju du n-riu buvo išsiuntinėta Zemaičių vyskupystės kunigams. „Ateitis“ eina jau beveik metai.

*D-ui A—čiui.* Ačiu už matematiškųjų terminų žodynėlį. Dedam jį šin n-rin, prašome gerb. „ateitininkų“ ir šiaip jau visų, kam rupi mūsų kalbos grynumas, atsiųsti geresnių žodžių, jei įdėtieji pasirodytu kam esą netinkami kalbos dvasios žvilgsniu.

---

Redaktorius ir leidėjas

**PR. A. DAMBRAUSKAS**

---

Saliamono Banaičio Spaustuvė Kaune Litzmann'o gatvė № 34.